

Tutkimusaineistojen arkistoinnista ja bittiavaruuksista

Tuula Juvonen

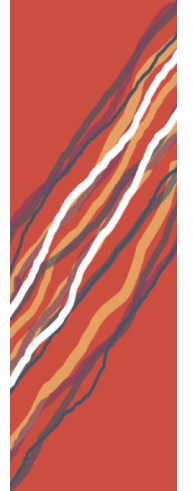
Kun tutkija keksii jonkin lesbojen, homojen, bi- tai transihmisten elettyä elämää koskevan tutkimuskysymyksen, ensimmäinen ongelma sen toteuttamisen tiellä saattaa syntyä sopivien tutkimusaineistojen löytämisestä. Usein erilaisista jo valmiina olemassa olevista paperisista ja/tai sähköisessä muodossa olevista dokumenteista on mahdollista saada koottua jotain sellaista, joita kulttuurintutkija Judith Jack Halberstamiin nojaten voisi kutsua ”vähäisiksi arkistoiksi” (*low archives*) (Halberstam 2005, 169–170; Halberstam 2011, 16, 21). Vähäisten, usein jotenkin arveluttavissa yhteyksissä sijaitsevien ja säilyvyydeltään heikkojen tai muuten outojen ja hajanaisten tiedonmurujen löytäminen voi kuitenkin olla varsin sattumanvaraista. Lisäksi riittävän laajan aineistokokonaisuuden kerääminen voi olla työläs ja pitkäkallinen prosessi

Aikaa vievän salapoliisiyöskentelyn sijaan monet tutkijat päätyvätkin tekemään haastatteluja saadakseen tutkimusaineistonsa nopeammin kasaan. Mutta haastattelujen hankkiminen saattaa sekin olla työlästä. Se edellyttää paitsi haastateltavien etsimistä ja värväämistä, myös äänitysvälineiden

SQS
1–2/2014

58

Pervo/
peruutus/peili
Puheenvuoro

Tuula
Juvonen

hankkimista, aikataulujen sopimista, mahdollisesti hintavaa matkustelua ja lopulta raskasta haastattelupuheen purkamista kirjoitetuksi ja siten analysoitavissa olevaksi tekstiksi. Herääkin kysymys, voisiko tämän asian hoitaa jotenkin helpommin.

Valmiiksi arkistoidut aineistot

Mainio uutinen on, että nykyisin tutkija saattaa löytää lesbojen, homojen sekä bi- tai transihmisten elettyä elämää käsittelevää tutkimusaineistoa arkistoista käyttövalmiina. Esimerkiksi Tampereen yliopiston yhteydessä toimivan Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston (FSD) palveluportaali Ailan kautta tutkijan on mahdollista paitsi tutustua aineistoluettelon avulla FSD:n tallentamiin tutkimusaineistoihin, myös ladata aineistoja käyttöönsä (ks. <https://services.fsd.uta.fi/index>). Esimerkiksi hakusana ”homoseksuaalisuus” antaa Ailassa (tällä hetkellä) 15 osumaa erilaisiin käytettävissä oleviin aineistoihin. Joukossa on sekä valmiiksi litteroituja haastatteluja että erilaisten kohdennettujen tai yleisten kyselyjen vastauksia. Samaan tapaan esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokoelmiin sisältyy uudelleen käytettävissä olevia, homoseksuaalisuutta käsittelevien keruiden aineistoja. Samoin Työväen arkiston kokoelmissa oleva lesbo-, homo- bi- ja transielämästä järjestetyn kilpakirjoituksen aineisto odottaa arkistossa käyttäjänsä (ks. myös Taavetin artikkeli tässä lehdessä).

Näiden jo kertaalleen tutkimuksessa hyödynnettyjen aineistojen uudelleenkäytössä on monia etuja. Tutkijalla on heti käytössään aineistosta jo aiemmin saatuja tutkimustuloksia, joiden varassa on helpompi rakentaa omakin tutkimuskysymys. Sen lisäksi että uusiokäyttö mahdollistaa vertailevia tutkimusasetelmia (ennen – nyt; jo tutkittu joukko – oman tutkimukseni kohderyhmä), aineistojen tarkastelu uudenlaisten kysymyksenasettelujen kautta on helposti mahdollista. Erityisesti laadulliset aineistot

ovat väistämättä niin rikkaita, että yksi tutkija ei mitenkään voi ”tyhjentää” koko keräämäänsä aineistoa omalla rajatulla tutkimuskysymyksellään.

Se, että arkistoissa on nyt saatavilla aineistoja tutkimuskäyttöön, on tietysti mahdollista vain siksi, että tutkijat ovat aikoinaan lahjoittaneet aineistojaan niihin. Tämä tosin on edellyttänyt sitä, että tutkija on ymmärtänyt tutkimusaineistonsa koko elinkaaren merkityksen (Corti ym. 2014). Tutkimusaineiston elämän ei siis suinkaan tarvitse katketa aineistonkeruun suunnittelun ja toteuttamisen jälkeiseen aineiston analyysiin ja raportointiin, vaan siihen voi liittyä myös aineiston jatkohoito ja tallentaminen, ja tallentamisen mahdollistama uusiokäyttö.

Kadotetut aineistot?

Suomessakin on jo parin vuosikymmenen ajan tehty lukemattomia opinnäytetöitä liittyen lesbojen ja homojen, ja nyttemmin myös bi- ja transihmisten elämään. Usein tutkimukset on toteutettu sellaisten kohderyhmään kuuluvien ihmisten haastattelujen varassa, joille on ollut henkilökohtaisesti tärkeää, että aihetta tutkitaan. Mutta missä kaikki nämä työläästi kerätyt, historiallisesti merkittävät ja aina vain arvokkaimmiksi muuttuvat tutkimusaineistot ovat nyt?

Kanadalainen tutkija Elise Chenier esitti vastaavan kysymyksen koskien niitä, osin laajojakin oral history -haastatteluja, joita Kanadassa on tehty viime vuosikymmeninä sekä lesbo- ja homoyhteisön että -tutkijoiden toimesta. Lähtiessään jäljittämään sitä, mitä näille alkuperäisaineistoille nykyisin kuuluu, hän sai selville, että kolmestatoista haastatteluja tehneestä aktivistista ja tutkijasta vain yksi tutkija oli arkistoinut aineistonsa julkiseen tutkimusarkistoon, ja vain kaksi aktivisteista oli tehnyt lahjoituksen joko naisliikkeen tai homoliikkeen omiin arkistoihin. Näin oli huolimatta siitä, että useampikin tutkija oli alun perin ollut aikeissa lahjoittaa aineistot ar-

kistoon (Chenier 2009, 256). Toisinaan lahjoituksen esteeksi nousi se, että hyvistä aikeistaan huolimatta tutkija ei ollut aikoinaan ymmärtänyt pyytää haastateltaviltaan lupaa aineistojen arkistointiin ja siten myös muiden tutkijoiden käyttöön (mt., 258–260). Usein tutkijat olivat olleet niin kii-reisiä, ettei heillä ollut hankkeen päätyttyä enää aikaa huolehtia aineistojen arkistoinnista uuden tutkimusprojektin painaessa päälle, kun taas toisille ei ollut tullut edes mieleen aineistojen arkistointi muiden käyttöön (mt., 260). Tämä puolestaan tarkoittaa sitä, että olemassa olevat historiallisesti merkittävät aineistot tuhoutuvat tutkijoiden vinteillä ja kellareissa.

On hyvin todennäköistä, että Suomessakaan opinnäytteiden tekijät eivät ole tulleet aikoinaan ajatelleeksi haastatteluaineistojensa elinkaarta arkis-tointiin asti, koska siitä ei heille opintojen aikana puhuttu yhtään mitään. Nykyisin asenteet ovat tässä suhteessa kuitenkin muuttuneet ratkaisevasti. Esimerkiksi Suomen Akatemia edellyttää rahoittamiltaan tutkimushank-keilta tutkimusaineiston hallinnan suunnittelua, johon liittyy aineistojen arkistoinnin ratkaiseminen. Tutkimuseettinen neuvottelukunta puolestaan on nostanut tutkimusaineistojen lahjoittamisen arkistoihin CV-kelpoiseksi toiminnaksi.¹

Aikoinaan kaikille opinnäytteiden tekijöille on kuitenkin opetettu se, että haastattelututkimukseen liittyy erityisiä eettisiä kysymyksiä, joista keskeisimmäksi on usein nostettu tutkimuksen luottamuksellisuus. Luottamuksellisuus on liian usein kääntynyt tutkimusta suunniteltaessa ja toteutettaessa haastateltavalle automaattisesti annetuksi – mutta tutki-musaineistojen uudelleenkäytön kannalta katastrofaaliseksi – lupaukseksi: ”kerätyt aineistot ovat vain tutkijan käytettävissä, ja ne tullaan tuhoamaan tutkimuksen valmistuttua.” Näin ei kuitenkaan tarvitsi olla, monestakaan syystä.

1 Ks. Tutkijan ansioluettelomalli, <http://www.tenk.fi/fi/tutkijan-ansioluettelomalli>.

Luottamuksellisten aineistojen arkistointi²

Tutkimuksen eettisyys edellyttää ilman muuta sitä, että haastateltava antaa suostumuksensa tutkimukseen osallistumiseen, ja että hän ymmärtää, mitä ja miten tutkitaan, ja mihin tutkimustuloksia käytetään. Tätä varten tutkijan on hyvä tehdä tutkimushankettaan koskeva esittelylehtinen, jonka hän voi antaa haastateltavalle tutustumista varten.³ Lisäksi haastateltavalla täytyy olla takeet siitä, että tutkija ei tule käyttämään tutkimuksensa kulu-essa keräämiään tietoja hänen vahingoittamiseensa. Tärkeää on myös se, että aineiston keruun yhteydessä saatuja tietoja ei pystytä yhdistämään haastateltavaan, ellei aineiston keruun asetelmassa yhteisesti toisin sovita. Esimerkiksi Eduskunnan kirjaston kokoelmiin kuuluvien veteraanikansan-edustajien elämäkertahaastatteluissa haastateltavan esiintyminen omalla nimellä on aineistonkeruun ilmeinen lähtökohta.

Oleellista on huomata, että mikään näistä eettisistä vaatimuksista, sen paremmin suostumus, haitan välttäminen kuin yksityisyyden suojaakaan, ei sinänsä edellytä kerättyjen tutkimusaineistojen tuhoamista, ainoastaan niiden huolellista käsittelemistä.⁴ Jos tutkija siis aineistoa kerätessään sopii tutkimuksen tekoon suostumuksensa antaneen haastateltavan kanssa siitä, että tutkimuksen raportoinnin jälkeen aineistot on mahdollista tallentaa tutkimusarkistoon myös muiden käytettäväksi, arvokkaat aineistot on mahdollista pelastaa tuhoutumiselta.⁵

2 Kiitän FSD:n kehittämisspäällikkö Arja Kuulaa avusta ja kommenteista koskien aineistojen arkistointia.

3 FSD on laatinut tutkijoille muistilistan tutkimukseen osallistujien informoinnista ks. <http://www.fsd.uta.fi/tiedonhallinta/osa3.html>

4 Lisää kriittistä keskustelua tutkimusetiikasta ks. myös Juvonen 2002, 62–75.

5 FSD on laatinut informatiivisen opasteen tutkimusaineistojen arkistoinnin periaatteista, ks. <http://www.fsd.uta.fi/fi/aineistot/arkistointi/index.html>

Sopimus aineistojen tallentamisesta ja jatkokäytöstä on aina tarpeen tehdä kirjallisesti.⁶ Tutkimusarkistot edellyttävät, että lahjotettavien aineistojen yhteydessä arkistoon toimitetaan myös haastateltavien allekirjoittama suostumus aineistojen arkistointiin ja jatkokäyttöön. Samassa yhteydessä on mahdollista myös sopia siitä, kuinka yksityisyyden suojaan liittyvät kysymykset ratkaistaan jatkokäytön osalta.

Koska haastateltavien yksityisyyden suojeleminen on yksi keskeisistä tutkimuseettisistä periaatteista, haastateltavan kanssa voidaan sopia siitä, että hänen henkilöllisyyttään ei voi yhdistää aineistoon. Helpoimmin tämä onnistuu siten, että aineistossa ei mainita lainkaan haastateltavan henkilötietoja, vaan ne pidetään lähtökohtaisesti eri papereilla ja eri tiedostoissa kuin varsinainen tutkimusaineisto.

Haastateltavan arkistointisuostumukseen tulee myös sisällyttää tiedot siitä, millaisia tunnistetietoja arkistoitavaan aineistoon jätetään ja mitä sieltä tulee poistaa. Haastateltavan kanssa voidaan siis tarvittaessa sopia aineiston anonymisoinnista. Tällöin tutkija sitoutuu ennen aineistolahjoituksen tekemistä muuttamaan vaikkapa kaikki aineistossa esiintyvien henkilöiden tunnistettavuutta edesauttavat muotoilut tekstistä ympäröiviksi ja muunnelluiksi (esim. Tampere > suurehko kaupunki sisämaassa; teatterinjohtaja > johtavassa asemassa oleva kulttuurilaitoksen työntekijä; Eino Salmelainen > Juhani Korkeakoski). Jos tutkija ei ole luvannut haastateltavilleen haastateluaineistojen tuhoamista, mutta hän ei myöskään enää voi tavoittaa haastateltavia arkistointiluvan pyytämistä varten, FSD saa henkilötietolain mukaan silti vastaanottaa lahjoituksen. Ennen tällaisen lahjoituksen tekemistä tutkijan tulee kuitenkin itse ottaa vastuu siitä, että

6 Ohjeita arkistointisopimuksen laatimiseen löytyy muun muassa FSD:n sivuilta <http://www.fsd.uta.fi/fi/lomakkeet/index.html>. Tietoarkistoon voi myös tarvittaessa ottaa yhteyttä sähköpostitse osoitteella [asiakaspalvelu.fsd\[at\]uta.fi](mailto:asiakaspalvelu.fsd[at]uta.fi) – he neuvovat mielellään tutkijoita kaikissa lahjoituksiin liittyvissä kysymyksissä.

hän on anonymisoinut haastattelujen litteroinnit niin huolellisesti, että haastateltavien yksityisyydensuoja säilyy myös aineistojen jatkokäytössä.⁷

Erityisesti (kulttuuri)historiallisen tutkimuksen kannalta aineiston anonymisointi merkitsee kuitenkin aineiston kontekstin ja siten laadukuuden tuhoamista. Siksi on mahdollista sopia haastateltavan kanssa myös siitä, että anonymisointia ei tehdä itse aineistolle, vaan riittävästä anonymisoinnista huolehditaan vasta tulosten raportoinnin yhteydessä. Tällöin arkisto vastaa siitä, että arkistoituja aineistoja uudelleen käytettäessä myös jatkokäyttäjät sitoutuvat sellaisiin tutkimuseettisiin periaatteisiin, jotka turvaavat haastateltavien yksityisyyden. Näin ollen arkistoitua aineistoa ei esimerkiksi edelleenkään saa jakaa ulkopuolisille tai käyttää kaupallisiin tarkoituksiin, ellei tähän ole erikseen myönnetty lupaa.

Arkistoitujen aineistojen jatkokäyttö

Aineistojen tallentamisesta ja jatkokäytöstä tehtävässä sopimuksessa tulee sopia yhteisesti myös siitä, milloin ja millaiseen jatkokäyttöön haastateltava haluaa aineistot antaa. Arkistointilupaa harkittaessa kannattaa pitää mielessä se, että aineistoja on usein mahdollista avata eri käyttäjäryhmille myös asteittain. Se, mikä haastateltavalle saattaa tänään olla kipeän ajan kohtaista, voi jonkin ajan kuluttua olla jo menneen talven lumia, jolloin haastatteluhetkellä arkaluontoisiltakin tuntuvat aineistot saattavat jossain vaiheessa sopia avattaviksi myös jatkokäytölle.

Jatkokäytön osalta kyseeseen voisivat tulla ainakin tutkimus- ja mahdollisesti myös opetusikäiset (jälkimmäinen tosin saattaa edellyttää aineiston anonymisointia). On myös mahdollista, että jotkut aineistot tai niiden

7 FSD on laatinut tutkijoille suunnatun ohjeistuksen aineiston anonymisoinnista, ks. <http://www.fsd.uta.fi/tiedonhallinta/osa7.html>

osat saattaisivat soveltua inspiraatioksi kaunokirjalliseen työskentelylle tai elokuvakäsikirjoituksen materiaaliksi, tausta-aineistoksi radio- tai tv-dokumenteille tai vaikkapa osaksi jotain temaattista verkkoportaalaa (ks. esim. Herstories: A Digital Collection). Haastateltavien kanssa on mahdollista keskustella myös näistä vaihtoehdoista, niiden sallimisesta tai poisrajaamisesta.

Jos siis sinulla sattuisi olemaan edelleen tallessa haastatteluihin perustuvia tutkimusaineistoja, joita et ole vielä ehtinyt tuhota (vaikka olisit haastateltavillesi aikoinaan, vailla parempaa tietoa, luvannut näin tehdä), nyt kannattaa ottaa aikalisä ja harkita huolella seuraavaa siirtoa. Olisiko sinun mahdollista ottaa yhteyttä haastateltaviisi ja kysyä, sopisiko heille, että tuhoamisen sijaan haastattelu talletetaan tutkimusarkistoon tulevaa käyttöä varten? Samalla kun esität heille kysymyksen ja laatimasi arkistointisopimuksen allekirjoittamista varten, voit lähettää halutessasi haastateltavillesi vaikkapa linkin tähän artikkeliin, tai referoida heille sen sisältöä keskeisin osin.⁸ Tai jos et ole luvannut aikoinaan tuhota aineistoja, voisitko ajatella tekeväsi nyt kulttuuriteon anonymisoimalla tutkimuksesi käyttämäsi aineiston ja lahjoittamalla sen edelleen arkistoon?

Miksi nähdä arkistoinnin vaiva?

Aineistojen uusiokäyttöä pohdittaessa kannattaa muistaa se, että haastateltavat ovat aikoinaan suostuneet osallistumaan tutkimukseen siksi, että he ajattelivat, että heillä olisi jotain merkittävää annettavaa omassa asiassaan myös muille. Tässä mielessä tutkimusaineistojen rutiininomainen

⁸ FSD on laatinut haastateltaville suunnatun havainnollisen esitteen tietoarkiston toimintaperiaatteista koskien arkistoitavia aineistoja: http://www.fsd.uta.fi/tiedonhallinta/dokumentit/2014_esite_tutkittaville_tulostettava.pdf

tuhoaminen vaikuttaakin arkijärjen vastaiselta – tai ainakin näin näyttää olevan haastateltavien itsensä mielestä. FSD:n kehittämispäällikkö Arja Kuulan tekemä tutkimus siitä, miten haastateltavat itse suhtautuvat tutkimusaineistojen tallentamiseen ja uusiokäyttöön nimittäin osoitti, että he toivoivat kerätyistä aineistoista olevan iloa ja hyötyä mahdollisimman monelle. Aikoinaan tutkimuksiin osallistuneista 169 henkilöstä 165 oli ilman muuta sitä mieltä, että heidän haastattelunsa sopi tallettaa arkistoon tulevaa käyttöä varten. Näin oli silloinkin, kun aineistoissa oli aikoinaan käsitelty hyvinkin henkilökohtaisia seikkoja (Kuula 2011, 15–16). Haastatteluaineistojen arkistointi saattaa siis hyvinkin olla aikaansa haastattelun antamiseen uhranneen ihmisen omassa intresseissä.

Mutta tutkimusaineistojen arkistoinnilla on myös toinen, kauas tulevaisuuteen kurottava puoli, joka ei aina ole yhtä ilmeinen. Viime vuosina olemme voineet huomata, kuinka suhtautuminen homoseksuaalisuuteen, ja osin myös biseksuaalisuuteen ja transsukupuolisuuteen on muuttunut aiempaa myönteisemmäksi. Nykyisin monet sellaiset toimittajat, jotka itse eivät ole sen paremmin lesboja, homoja kuin bi- tai transihmisiäkään, kirjoittavat näistä ryhmistä valtavirtayleisölle valtavirran näkökulmasta. Tämä puolestaan tarkoittaa sitä, että printtimediasta muodostuvien paperiarkistojen ansiosta ryhmän ulkopuolisten näkökulma kohderyhmään säilyy tutkijoiden käytettävissä myös tulevaisuudessa.

Tietysti myös kohderyhmiin kuuluvat ihmiset kirjoittavat itse elämästään avoimesti, omasta näkökulmastaan käsin. Tämä kirjoittaminen tapahtuu kuitenkin printtimedian sijaan pääsääntöisesti sosiaalisessa mediassa ja blogeissa. Nämä sähköiset mediat tuottavat kuitenkin juuri sellaisia ”vähäisiä arkistoja”, jotka eivät kestä ajan hammasta vaan katoavat, toinen toisensa perään ja jälkeä jättämättä, bittiavaruuteen. Näin ollen tulevaisuudessa tutkijoilla ei pahimmillaan tule olemaan käytettävissään mitään aineistoja siitä, kuinka 2000-luvulla eläneet lesbot, homot, bi- ja transihmiset, tai

muut heteronormatiivisuuden ulkopuolella elävät pervot ovat itse nähneet oman elämänsä.

Historiasta poispyyhkiytymiseen verrattuna sellaisetkin haastatteluaineistot, jotka nyt saattavat tekijöidensä silmissä vaikuttaa turhan vaatimattomilta arkistoitaviksi, voivat tulevaisuudessa osoittautua ainoiksi ja siksi kullanarvoisiksi aineistoiksi, joissa meille jää pysyvä jälki siitä, mitä lesbot, homot, bi- ja transihmiset ovat itse ajatelleet elämästään, mitä he ovat tehneet ja millaisia merkityksiä tällä on heille itselleen ollut, niin hyvässä kuin pahassakin.⁹ Niihinkin sopivat seuraavat Judith Jack Halberstamin sanat: ”Huolellisesti järjestettynä tämä arkisto voi myös tulla myöhemmin tärkeäksi resurssiksi tuleville historian tutkijoille, jotka haluavat tulkita elettyä elämäämme niistä vähistä tiedoista, joita olemme jättäneet jälkeemme” (Halberstam 2005, 46, suom. TJ). Pysyvä jälki meistä ja meidän haastatteluihin tallentuneesta elämästämme tosin jää vain siinä tapauksessa, että haastatteluaineistot on arkistoitu tulevien tutkijasukupolvien käyttöön turvallisiin tutkimusarkistoihin (Juvonen 2005, 8–9). Olisiko tässä tarpeeksi hyvä syy tehdä haastatteluaineistojen tallentamisesta arkistoihin uusi pervo perinne?

⁹ Kannattaa myös muistaa, että esimerkiksi Työväen Arkistossa vuonna 2005 alkanut muistitietokeruu Näkymättömästä näkyväksi ottaa edelleen mielellään vastaan kaikenikäisten ihmisten kirjoituksia lesbo-, homo-, bi- ja transelämästä. Lisätietoja ja ohjeita muisteluun löytyy osoitteesta <http://www.tyark.fi/mitenmuistella.htm>.

Lähteet

Lesbo-, homo-, bi- ja transaineistoja tallettavat tutkimusarkistot

Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto (FSD)
Suomalaisen kirjallisuuden Seura (SKS)
Työväen Arkisto (TA)

Verkkosivut

Aila-palveluportaali. FSD. <https://services.fsd.uta.fi/index>
Herstories: A Digital Collection. Lesbian Herstory Archives. <http://herstories.prattsils.org/omeka/>
Miten muistella. Työväen Muistitietotoimikunta. Työväen Arkisto. <http://www.tyark.fi/mitenmuistella.htm>
Tutkijan ansioluettelomalli. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. <http://www.tenk.fi/fi/tutkijan-ansioluettelomalli>
Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. FSD. <http://www.fsd.uta.fi>

Kirjallisuus

Chenier, Elise 2009: Hidden from Historians: Preserving Lesbian Oral History in Canada. *Archivaria* 68, 247–270.
Corti, Louise & Van den Eynden, Veerle & Bishop, Libby & Woollard, Matthew 2014: *Managing and Sharing Research Data. A Guide to Good Practice*. Sage: Los Angeles.
Halberstam, Judith 2005: *In A Queer Time and Place: Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York: NYU Press.
Halberstam, Judith 2011: *The Queer Art of Failure*. Durham: Duke University.
Juvonen, Tuula 2005: Historiaa tekemässä. Teoksessa Jaskari, Ulla & Juvonen, Tuula & Vallinharju, Raini (toim.) Työväen keskusmuseo Werstas: Tampere.

Juvonen, Tuula 2014, tulossa: For Your Eyes Only? Kriittisiä pohdintoja tietosuojasta. Lahti, Raimo & Ketola, Antti (toim.) *Aineistojen jatkokäyttö ja tietosuoja*. Forum Iuris: Helsinki.

Kuula, Arja 2011: *Methodological and ethical dilemmas of archiving qualitative data*. *IASSIST Quarterly* 25:1–2, 12–17.

Taavetti, Riikka 2014: Siiri ja Minä. Lesboelämän kirjoittaminen ja lukeminen muistitiedossa. *SQS* 8:1–2.

SQS
1–2/2014

64

Pervo/
peruutus/peili
Puheenvuoro

Tuula
Juvonen